

HLEDÁNÍ EKONOMICKÉ IDENTITY CESTOVNÍHO RUCHU - ZÁKLADNÍ POJMOVÉ KATEGORIE

Jaroslav Macháček

Akademie věd ČR, Středisko urbanismu a prostředí

Analyses worked out for some sectors of economic activities - including tourism - suffer from vagueness in terms of factual content attributed to these sectors. The contribution below has been designed to propose the definitions of essential notions associated with tourism so that they may become part of instrumentality used for development studies.

Terminologické sousloví „turistická industrie“, zaznívající stále častěji při různých odborných příležitostech, které přinesla rozporuplná vlna pojmového importu, navozuje otázku, jaké oblasti ekonomických aktivit odvětví „cestovní ruch“ vlastně zahrnuje. Zjevné nejasnosti v tomto ohledu nicméně nezpochybňují skutečnost, že cestovní ruch patří k nosným odvětvím národních i regionálních ekonomik v mnoha zemích.

Řada odvětví a oblastí ekonomiky, které mají podstatný hospodářský a sociální význam a jež jsou předmětem diskusí i analýz, je poznamenáno obsahovou neurčitostí a víceznačností. Je-li potřebné získat pro takovéto ekonomické oblasti kvantitativní charakteristiky či strukturálně vyjádřit vývojové trendy, vyvolává zmíněná vágnost nemalé problémy, související i s rozdíly v hodnotách stejných charakteristik, způsobenými odlišnými přístupy k vymezení obsahu odvětví. Kdyby se kupříkladu za „cestovní ruch“ považoval veškerý mechanický pohyb obyvatelstva s přechodným pobytem, s čímž se lze mnohdy setkat, věcná oblast, jež by se měla stát předmětem analýzy, by se svou různorodostí a rozsahem vymykala možnostem adekvátního zpracování.

Není zapotřebí usilovat o všeobecné přijímání jednotného obsahového výkladu ve smyslu encyklopedických definic, avšak shoda či konvence panující v odborných kruzích, pokud jde o základní součásti odvětví, by měla být trvale dosahována.

Problém věcné identifikace některých sektorů, odvětví a aktivit se výrazně projevil kupříkladu při zpracovávání Národních, Sektorových a Regionálních plánů, tvořících podklady pro jednání s Evropskou Unií. Mezi tato odvětví patří také cestovní ruch, v jehož případě se zmíněnou nejasností vyznačovala řada jeho klíčových pojmových kategorií. Text, který následuje, je zpracován jako návrh obsahové specifikace několika základní pojmů, souvisejících s cestovním ruchem, jež by měla sloužit zejména časovým a prostorovým komparacím, i vytváření struktury rozvojových koncepcí. Za klíčové považujeme následující pojmy: Cestovní ruch, rekreace, volný čas, ekoturistika, ochrana přírody a krajiny, kulturně historické dědictví.

Cestovní ruch (užší „ekonomické“ vymezení) je mobilita lidí motivovaná především potřebami rekreace a turistických aktivit, kulturními zájmy a využíváním lázeňské péče, uskutečňovaná převážně ve volném čase a v jiném než běžném i (širším) obytném a pracovním prostředí. Realizace cestovního ruchu zahrnuje jak činnosti tvořící jeho vlastní obsah, nebo jím podmiňované (poznávání, rekreace, sport atd.), a tak i činnosti vyvolané a podpůrné (specifické služby, organizační zajišťování apod.), činnosti na nichž je cestovní ruch různou měrou závislý, i ostatní, které jsou jím stimulovány a využívají jej pro vlastní

ekonomické záměry. Rozlišuje se cestovní ruch dlouhodobý a krátkodobý; aktivní, pasivní a tranzitní; organizovaný a neorganizovaný; volný a vázaný; uskutečňovaný formou hromadné či individuální přepravy. Z hlediska jeho postavení v národním hospodářství je cestovní ruch v mimořádné míře „průřezovým“ sektorem, pro který jsou charakteristické četné vazby na ostatní sektory a odvětví (doprava, životní prostředí, zemědělství, stavebnictví, odvětví terciární sféry a další).

Rekreaci představují fyzické i duševní činnosti, jejichž účelem je odpočinek, osvěžení a regenerace, které se zpravidla provádějí ve volném čase a jsou obecně považovány za žádoucí součást soudobého způsobu života. Rekreace probíhá buď bez nároků na pobytová zařízení a objekty nebo při využívání těchto zařízení, která mohou být ve vlastnictví rekreatantů nebo jiných subjektů. Z časového hlediska se rozlišuje rekreace krátkodobá (do tří na sebe navazujících dnů) a pobytová (nejméně čtyři na sebe navazující dny, resp. tři přenocování). V případě krátkodobé varianty jde o rekreaci výletního typu, která se uskutečňuje v průběhu jednoho dne, víkendového typu (s nároky na ubytovací služby nebo ve vlastních trvalých zařízeních) či příležitostnou rekreaci s přenocováním. Zpravidla krátkodobá je příměstská rekreace využívající rekreačních možností v zázemí větších měst.

Za volný čas se považuje doba, jejíž využití vyplývá z relativně svobodné volby subjektu, během které v zásadě není rozhodující hospodářský efekt prováděných činností a je možné tyto činnosti podle vůle subjektu přerušovat. Volný čas je záležitostí individuální a účelem jeho naplnění většinou není racionální realizace určitého záměru nebo dosažení předem stanovených cílů. Funkce, spojené s volným časem, se týkají odpočinku, regenerace fyzických a duševních sil, zábavy a rozptýlení, vzdělávání a aktivit majících vztah k rozvíjení osobnosti.

Ekoturistika představuje jak „produkt“ cestovního ruchu vytvářený s ohledem na zachování environmentálních hodnot, tak i princip, podle něhož je trvale udržována rovnováha mezi zájmy cestovního ruchu a nároky na kvalitu prostředí. V tomto smyslu ekoturistika nepřipouští jednostranné využívání turisticky atraktivních ekosystémů pro marketing a hospodářské zájmy cestovního ruchu. Tyto ekosystémy mají sice z hlediska cestovního ruchu zdrojovou funkci, avšak musí u nich být zachována schopnost trvalé a plné obnovitelnosti.

Ve sféře ekoturistiky jsou environmentální zájmy prvotní a je zde udržována možnost volby takových postupů a rozhodnutí, které tuto prioritu dostatečně respektují.

Ochrana přírody a krajiny je cílevědomé počínání lidí, zaměřené na ochranu živočišných a rostlinných druhů, společenstev organismů a prostředí, na něž jsou vázány i určité součásti neživé přírody. Předmětem ochrany je rovněž habitus krajiny závislý na souborech ekotopů, její přírodní vlastnosti i produkční potenciál, struktura, obyvatelnost, přístupnost a vzhled, dynamika, významné krajinné celky a součásti krajinné sféry. Péče o přírodu a krajinu zahrnuje dosahování ekologické stability, dynamické rovnováhy živého subsystému krajiny, vhodné sukcese ekosystémů, územně vyhovující druhové skladby organismů a dalších pro přírodu a krajinu příznivých stavů a procesů. Cestovní ruch adaptuje lokalizaci svých činností, zařízení a projektů nejen vůči normativním principům ochrany přírody a krajiny, ale také vůči potřebám, které v této oblasti vznikají z hlediska vývoje územních celků.

Kulturně historické dědictví tvoří movité a nemovité objekty jejichž hodnota spočívá v tom, že vypovídají o historickém vývoji životním způsobu, o prostředí, vědě, technice a výrobních postupech v minulosti. Tyto objekty se často vyznačují značnou uměleckou a estetickou kvalitou. Podstatnou část kulturně-historického dědictví tvoří památkový fond,

kteřý je předmětem zvláštní péče na celém národním území. Vedle památkového fondu - jehož prvky jsou systematicky evidovány - a památkově chráněných území, v nichž jsou části tohoto fondu soustředěny, existuje však množství dalších objektů, a lokalit, které je možno považovat za součást kulturně historického dědictví v místním, případně i nadmístním kontextu.

Vztahy mezi cestovním ruchem a součástmi kulturně historického dědictví jsou úzké a mnohostranné. Kulturně historické dědictví je pro cestovní ruch velmi významným zdrojem. Na druhé straně se očekává, že cestovní ruch významně přispěje k jeho ochraně, regeneraci a revitalizaci, jak svým podílem na soustředování prostředků a obnovovacích kapacit pro tyto účely, tak i podněcováním zájmu o konkrétní součásti tohoto dědictví, které přispívá k uvedeným záměrům.

Soubor vymezených pojmů může být využíván i referenčně, kdy víceznakové rozlišování typů cestovního ruchu má podobu akronymů. (Např. typ KPOH odpovídá krátkodobému, pasivnímu, organizovanému a hromadnou dopravou realizovanému cestovnímu ruchu).

Kontaktní adresa:

Recenzoval: doc.Ing. Josef Vaculík,CSc., Katedra managementu, FES, UPa